

Szellemi honvédelem a hőseinket tisztelő hazafiság és filhellén műveltség jegyében

A nemzeti felvilágosodás korszaka (1772–1825)

I. A Magyar Nemesi Testőrség művelődéstörténeti jelentősége

Nemzetünk huszárvilága 250 évvel ezelőtt a magyar művelődéstörténet olyan szellemi útját teremtette meg, amely mind a mai napig alapvetést jelent az oktatási rendszerben. Jelesül azon huszárainkról van szó, akik a Magyar Nemesi Testőrség tagjai voltak, és maradandó műveltséget képviselő életművet teremtettek a nemzeti felvilágosodás korszakában. Az első meghatározó lépést a XVIII. századi magyar huszárminőség jeles vitéze, Bessenyei György (1746–1811) tette meg, aki Bécsben a magyar királyi nemesi testőrség tisztje, költő, a magyar felvilágosodás kiemelkedő alakja volt.

1772-ben jelent meg Bessenyei György két, alapvetést jelentő műve: az egyik a nemzeti érzést felmutató *Hunyadi László tragédiája* címet viselte; a másik pedig a filhellén műveltség jegyében megszülető *Ágás tragédiája* volt. A magyar királyi nemesi testőrség valójában huszártestőrséget jelentett. E nemzeti fegyveres testületünk olyan rendkívül magas szintű művelődéstörténeti teljesítményt tett le a haza oltárára, melynek révén a közgondolkodás „testőrírók” megnevezéssel illette őket! E tárgykörben a „*Bessenyei György Társasága Bécs, 1777. néven ismeretes gyűjtéményes kötetet*” azért fontos megemlíteni, mivel a „*testőrírók ebben léptek először a nyilvánosság elé*”. (1) E huszártestőrség megszervezésében gróf Pálffy Miklós kancellár kimagasló érdemeket szerzett: 1760. szeptember 11-én megszületett a Magyar Nemesi Testőrség. Rendkívüli megtiszteltetést jelentett e testületben szolgálni, amit az is mutat, hogy a testőrkapitány a rangfokozata szerint lovassági tábornok volt, és Magyaror-

szág zászlósurai közé tartozott. A karabéllyal és ezüstkarddal felfegyverzett huszártestőrség vitézei az 1780-as években folytatott diplomáciai futárszolgálatuk révén nagy közismertségnek és megbecsülésnek örvendtek Európa számos fejedelmi udvarában.

Bessenyei György életútja kapcsán fontos megemlíteni, hogy 1760-ig a „*Bodrog parti Athén*”, azaz Sárospatak nevezetes kollégiumának diákja volt. Műveltsége, vitézi képességei és hatalmas testi ereje révén 1765-től lett a magyar testőrség katonája. Hatalmas alkotói tevékenységet fejtett ki: 1772-től 1782-ig mintegy 24 műve jelent meg nyomtatásban. Külön is kiemelendő a *Hunyadi János élete és viselt dolgai* (Bécs, 1778) címen közzétett műve; valamint az *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* (Bécs, 1790) című írása, amely a magyar nemzet akadémiai célkitűzései jegyében is fontos alapvetéseket rögzített. A remek költővé lett Barcsay Ábrahám (1742–1806) Nagyenyed kiváló református kollégiumában tanult, majd 1762-től a magyar királyi testőrírók közé tartozott. 1767-től a Leopold nagyherceg nevét viselő 4. számú dragonyosezred kapitánya lett. Az 1788-ban megindított török háború idején Lasci regimentjében volt ezredes. Csatateri vitézsége (pl. Szabács, Nándorfehérvár) eredményeként 1790 decemberétől a magyar királyi nemesi testőrség ezredese lett. Íróként, költőként a baráti körébe tartozott (többek között) Bessenyei György, Orczy Lőrinc, Ányos Pál és Radvánszky János. A testőrírók világképében a lovasíjász-ösiségünket kifejező szkíta–hun–magyar azonosságunk történetudományi alapvetést jelentett. Barcsay Ábrahám 1772. március 24-én írott levelének címzettje Bessenyei György volt: a „*magyaroknak hirdes-sék munkái, hogy ők a scytháknak vitéz unokái*”,

hiszen e „szegeletkövön fekszik szabadságunk”! E történelmi öntudat mutatkozik meg Barcsay Ábrahám *A békességhez* című versében, amikor a következő sorokat fogalmazta meg: „Malasztodat adtad scythák nemzetére, Ama nagy Árpádnak vitéz seregére”. (2) A nagyenyedi református kollégiumi évek műveltségi világában nevelődött Báróczi Sándor (1735–1809) is, aki 1760-tól szintén a testőrök körébe tartozott. 1806-tól a testőrök kapitánya lett (ezredesi rangban). A *Védeltetett magyar nyelv* (Bécs, 1790) című prózai műve különleges értékű. Az igen művelt és hatalmas erejű Kisfaludy Sándor (1772–1844) költő, katonatiszt, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és a Kisfaludy Társaság rendes tagja volt. 1792-től az Erdélyben állomásozó Lipót-huszárezredben szolgált, majd 1793-tól a magyar királyi testőrség tisztje lett. Csatatéri vitézsége kapcsán fontos, hogy harcolt Milánó védelmében a Napóleon elleni háborúban. 1796-ban a milánói Sforza-vár ostrománál francia hadifogságba esett, onnan azután fogolycserével szabadult. Íróbarátai közé tartoztak (többek között) Görög Demeter, Kerekes Sámuel és Batsányi János. A testőrök világképében a Hunyadiak magyar eredete szintén történettudományi alapvetést jelentett! A „XVIII. század hetvenes éveit táján” a magyar írók „a történelmi forrásokból merítve, eszmei okokból idézik fel Hunyadi János alakját”. „Számukra Hunyadi nemcsak a kereszténység hőse, hanem az egykori nemzeti nagyság példája is.” Bessenyei György „1778-ban Bécsben kiadja »Hunyadi János élete és viselt dolgai« című művét, amelyben regényes formában mondja el hőse haditetteit”. „Hunyadi nemzetközi jelentőségét azzal emeli ki, hogy Voltaire *Essais sur les mœurs* című nagy filozófiatörténelmi munkájából átvesz néhány Hunyadira vonatkozó mondatot. [...] Szerinte az Isten, a gondviselés, a természet és a szerencse adta ezt a példás embert a magyar nemzetnek, és e kifejezéseket használva, a történelmi gondviselés felfogását összeolvastja a Voltaire által képviselt történet szemlélettel.” „Műve előszavában kijelenti”, hogy a „nemzetünknek régi történeteivel” foglalkozik, mivel a nándorfehérvári hősi sereg, „Hunyadi, hazája felett, annak védelmező atyja volt”! „1816-ban Kisfaludy Sándor a budai Egyetemi Nyomdánál kiadta történelmi drámát Hunyadi János címmel.

Nem tér ki részletesen hőse származására, és meglepés azzal, hogy visszautasítsa azt az állítást, amely szerint Hunyadi János Zsigmond császár fia lett volna. Heltai, Palma és Fessler műveire hivatkozik, különösen a Hunyadi ellen szőtt udvari cselekvések megjelenítésében. A dráma 1814-ben íródott, és ajánlásában a szerző éles megkülönböztetést tesz hódító és hazafi között. A hódító Napóleon, aki önkényuralmat gyakorol, a hazafi példaképe Hunyadi János, aki a királyt és a hazát szolgálja.” (3) Fentebb említettem, hogy a testőrök közül többen is a XVIII. századi Nagyenyed református kollégiumában tanultak. Ennek az intézménynek a büszkesége volt a korszak legkiemelkedőbb székely tudósa, Zágoni Aranka György (1737–1817) művelődésszervező, történész, író, költő, filozófus, esztéta is, aki a magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetét rögzítette, és ezt az alapvetést az 1811-ben megjelent művének címlapjára is tette. A felvilágosodás korszakának magyar világa filhellén műveltséggel rendelkezett, amire kiváló példa a következő adalék. A testőrök Bessenyei György *Az elmének hánykodásairól* című művében arról is értekezett, hogy az európai műveltség legfőbb erejét az egymás utáni korszakok egymásra épülő hellén tudástára teremtette meg, hiszen „a poétáknak arany-, ezüst-, réz idein által mintegy 96 görög tudósokból nézd meg az értelemnek különb-különbféle csatáját”. (4) Ez a megállapítás azt a minőségi műveltséget mutatja föl, amelyet a görögség évezredek átívelő módon teremtett meg a „96 görög tudósokból” megtestesült nemzedékei révén. E 3 évezredes hellén tudástár mindig is rögzítette a szkíta–hun–magyar azonosságunk egyetemes jelentőségű bizonyítékait. Lényeges tárgykörre mutat rá ez a világkép, mivel a magyar nemzeti értéktár egyetemes jelentőségét a hungarofil görög műveltség is igazolja! Példa erre, hogy a magyar író, Muráti Frigyes a Hunyadi Jánosról szóló görög nyelvű könyvéért az akadémikus Kambourglosz, a „legnagyobb görög történetíró a Nobel-díjra ajánlja” 1930-ban, hiszen a XV. században „a görögök és magyarok valóban testvérek voltak a dicsőségben és a civilizáció védelmében”. (5) 2022-ben fontos célkitűzés, hogy a nemzeti felvilágosodás korszakában alkotó huszártestőrségünk értékeit konferenciákon is felidézzük.

II. Hunyadi-tisztelet a nemzeti felvilágosodás korában

Lovas nemzetünk jelképrendszere, zászlóvilága különleges értéket képvisel! „A történelmi zászlósr” hazánkban a nemzeti emlékezetműveltségi értéktárunk azon kimagasló jelentőségű öröksége, melyről jogszabály is rendelkezik. A katonai jelképekről és jelzésekről, valamint a Magyar Honvédséghez köthető megjelölésekről és használatuk engedélyezéséről szóló 15/2021. (VIII. 11.) honvédelmi miniszteri rendelet 5. mellékletében kerültek felsorolásra e történelmi zászlóink, melyek között két olyan is található, amelyet a Hunyadiak hollós címere ékesít. Az egyik „Hunyadi János kormányzó zászlaja”, amely „elméleti rekonstrukció, Hunyadi János 1453-as címere alapján készült, ahol is a családi hollós címet V. László (1453–1457) adományaként a bátorságot jelképező vörös oroszlánnal egészítették ki”. (1) „A történelmi zászlósr” fenti alapvetései és az évszázadokon átívelő nemzeti emlékezetműveltség jegyében indokolt az alábbiakra is utalni. Az idei esztendőben a dicsőséges hősünk, Hunyadi János méltó hadtörténelmi emlékezete kapcsán két évfordulóra is fontos emlékeznünk. 30 esztendővel ezelőtt, 1992-ben honvédelmi miniszteri rendelettel került megalapításra a Hunyadi János-díj. 100 éve, 1922-ben a budavári volt helyőrségi templomban az 1456. évi nándorfehérvári diadal méltó emlékezete jegyében került megalapításra az oltár jobb oldalán lévő falon az a festmény, amely vitéz katonáival körülvéve ábrázolja Hunyadi Jánost. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum egyik udvari falán található az a címer, amely a budavári templomunk harangtornyát ékesítő, 1470-ben készített Mátyás király országcímer másolata. Ezzel az elhelyezéssel is az jutott kifejezésre, hogy nemzetünk számára örök értéket jelent az akadémiai hadtörténelmi műveltség a szellemi honvédelem csataterén.

A Hunyadiak 1446-os és 1470-es címerei okán fontos célkitűzés a történelmi zászlósr bővítése, mivel ezen XV. századi heraldikai emlékeink egyetemes jelentőségűek a hadtörténelmi tudásminőséget is felmutató nemzeti emlékezetműveltség értékvilágában! A Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) első elnöke, Gróf Teleki József (1790–1855) nyelvész,

történész, a Hunyadi-ősök címerhasználatá kapcsán 1851-ben írt arról, hogy „oklevelekből tudjuk”, hogy „a holló címerrel elei éltek”. (2) A XV. századi Hunyadi-oklevelek forrásértéke kimagasló jelentőségű! A székely tudós, Ponor Thewrewk József arról értekezett 1825-ben, hogy Hunyadi János címere kapcsán „bizonyos az”, hogy „a gyűrűt csőrében tartó hollócímet sem ő nyerte; hanem még az ő elejinek” volt ez a használatában. (3) Kazinczy Ferenc (1759–1831) költő, nyelvújító, irodalomszervező, a Magyar Tudományos Akadémia tagja a „Hunyadi Jánosnak ősi hollós címerét” illetően a következőket fogalmazta meg: a Pozsonyban 1455. február 1-jén kelt oklevelében azt rögzítette a magyar király, hogy ezt a címet „egy koronát tartó s nyújtó oroszlánnal megbővítette”: „annak emlékezetére, hogy ő neki megtartotta s mintegy ajándékképpen nyújtotta a Magyar Koronát”. (4) Báró Nalácz József (1748–1822) „Szászvároson, 1820. augusztus 8-dikán” a következő összegzést adta a „hollós-címer” székely eredete kapcsán: „Nemzetünk magával hozta ki fővezéri zászlóján Európába” a hollós címet. A „székely elődeinknek” a „Hunyad Vármegyébe” telepített „csapatai viték legelőször a hollós zászlót”. A „sok háborús viszontagságok miatt” e székely ősöknek „elaprosodott kissarjadékjaik” a „tekintetekkel együtt” bizony „szinte címerüket is elvesztették”. A „Hunyadi Székely Nemzetség, s kivált ennek derék fia, a Vajda” csatateri vitézsége a hollós címet „visszaadá, s emelé annak előbbi díszét”! (5)

A magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetének a XXI. századi közismertté tétele és az archeogenetikai kutatások legújabb eredményei révén mód nyílik arra, hogy a középkori *Archiregnum Hungaricum* egyetemes jelentőségét a nemzeti érdekű tudományosság és a filhellén magyar műveltség szintjein mutassuk föl úgy, hogy egyúttal megszüntessük az 1945 utáni pártállami történelemszemlélet következtében kialakult orwelli világot idéző gondolkodási tévutakat és ennek minden hamis értelmezési keretét!

A magyar nemzeti felvilágosodás kimagasló alakja, báró Nalácz József Nagyenyed református kollégiumában tanult 1755 és 1764 között; apai ági nagymamája báró Jósika Zsuzsanna volt, akinek családága évszázadokon át szintén

jelentős életműveket teremtő személyiségeket adott a hazának. Báró Naláczi József a magyar nemesi „testőrség tagja” lett! A „Kálnoky huszár-ezred kapitánya”, báró Naláczi József „ezer forintot ajánlott fel egy magyar tudós társaságnak felállítására”. Báró Naláczi József „főispán, az erdélyi kormányzék tagja, a testőrírók egyike” volt. Szülei „Naláczi István százados és Toldalaghi Zsuzsanna” voltak. „1755-től a nagyenyedi kollégiumban tanult; azt elvégezvén, királyi táblai jegyzőnek ment. [...] 1766-ban Hadik András gróf tábornagy meghívására a testőrség tagja lett.” Bécsben „az udvar körében is kedvelté” és „Báróczi buzdítására íróvá is lett”. „Kilépve a testőrségből, 1788-ban a kolozsvári kerületi tábla alelnöke, az erdélyi kormányzék tagja, 1791-ben a Kálnoky huszár-ezred kapitánya, 1792. november 27-től pedig Zaránd megye főispánja volt. [...] A Bessenyei-féle magyarországi nyelvművelő társaságra Naláczi József volt az első, ki a Jámbor szándék megjelente után (1791) ezer forintot ajánlott fel egy magyar tudós társaságnak felállítására.” (6) „Égből szállt le” a székely „fekete holló” a lovasíjász-őseink korában! A székely népélet művelődéstörténeti jelentősége kimagasló értéket képvisel nemzeti történelmünkben, melynek örökség-tárában megtalálható a fekete holló szakrális jelképi volta! „Dali tánc”: a kolozsvári születésű Csiky János (1873–1917) a régi magyar népzene emlékeinek felkutatásában és feldolgozásában hatalmas munkát végző, valamint az Ethnographiában, a Magyar Könyvszemlében, a Magyar Közéletben és a Zeneközlönyben számos publikációt jegyző zenei szakíró, zeneszerző, zenetudós, egyetemi tanár erről azt fogalmazta meg, hogy a székely „csúrdöngölők” dallamához hasonlít. Az „Égből szállott dali madár” kezdetű magyar dallamot 1583-ban jegyezték le: Csiky János szerint „a szöveg a dallamnál régebbi”, ennek bizonyítéka az, hogy: „Égből szállt le a regősök csodafiú szarvasa, Szép Júliában a csillagos bárány, egy másik énekben a fekete holló.” (7) A fenti szakrális alapvetések okán indokolt arra is utalni, hogy a Mátyás-templom tetején is látható a holló ábrázolása. A keresztény világképben a holló jelképként Isten gondoskodó szeretetét fejezi ki. A Magyar Katolikus Lexikonban a „divinatio” szócikk alatt az olvasható, hogy e latin szó gyöke-

re a görög „mantiké techné”, amely „az ókorban a jóslás művészetének adománya, adottsága a görögöknél”. Az a jelentéstartalma, hogy „az istenek jelek által tudtul adják, mit tegyenek vagy kerüljenek, felfedik a rejtett dolgokat, s a jövődőt is”. „A görögöknél isteni jelnek számított a madár. Faja, repülésének iránya, leszállása, éneke mind értelmezhető jel volt.” A „holló hangja” is „jel volt”! „Igazságos Mátyás király”: nemzeti emlékezetműveltségünk alapvetést jelentő fogalmi körének egyetemes jelentőségére mutat rá ez a megállapítás, ami azért is fontos, mivel a holló jelképi értelemben az igazság eszményét személyesíti meg. A holló és a csőrében lévő arany azon gazdagság jelképe, mely összetett értelmében az igazság eszményében élő és cselekvő emberi minőség örök érvényű értékvilágára mutat rá. A Hunyadiak székely jelképekkel ékesített címerében a holló lábai alá helyezett faág kapcsán érdemes ezen összetett jelképrendszer üzenetére is utalni. Egyrészt a székely lovasíjász-határvédelmi rendszer lényegét jelentő lármafa jelt adó hadászati jelentőségét mutatta föl a Nap és Hold közismert jelképei mellett; másrészt (ezen hadszervezői üzenetet erősítve) a velük együtt ábrázolt jeladó madár, a faágon ülő holló, azaz a Hunyadiak ősi címermadara révén archeogénuszi tanúságot tett a magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetéről; és ekként a határvédelmet évszázadokon át remekül biztosító lovas íjász székely világ ezen ősi címeréről is. Zárógondolatként kiemeljük, hogy a székely jelképekkel ékesített „hollós-címer” különleges fontosságot képviselt a Hunyadiak korában. Ennek emlékét méltón őrizte meg báró Naláczi József, aki huszárminősége okán lett a magyar nemesi testőrség tagja: e fegyveres huszártestület testőrírói 1772-től kezdve évtizedeken át a szellemi honvédelem legragyogóbb hősei is voltak!

III. Gróf Széchenyi István értékvilága a nemzeti felvilágosodás idején

1. Széchenyi filhellén műveltsége

Az 1825-ig tartó magyar nemzeti felvilágosodás korszakos jelentősége kapcsán fontos azt is hangsúlyozni, hogy ezen időszakból számos olyan emlék maradt fenn gróf Szé-

chenyi István életútjából, amely azt igazolja, hogy „a legnagyobb magyar” a „görög tanulmányai” révén a legnagyobb filhellének közé tartozott!

1928-ban erre mutatott rá a magyar bizantinológia nemzetközi jelentőségű tudosa, a székely Darkó Jenő (1880–1940) görög filológus, bizantinológus, a Debreceni Egyetem tanára, 1928–1929-ben az egyetem rektora, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. *Gróf Széchenyi István görög tanulmányai* című rektori székfoglalóját Darkó Jenő 1928. szeptember 22-én tartotta meg Debrecenben. Az évszázadokon átívelő összefüggések jegyében érdemes elemezni kiváló írását, amelyből egyrészt kiviláglik a XIX. század első felének hatalmas teremtő erővel bíró filhellén magyar műveltségi világa; másrészt a Trianon utáni filhellén magyar tudósvilágnak a jövő teremtését célzó eszményrendszere. Darkó Jenő a debreceni Székely Társulat elnöke volt, és az egyik alapítója a *Hargitaváralja* című folyóiratnak. A középkori magyar történelem legfőbb forrásait jelentő görög történetírók kiváló ismerője volt, és (többek között) az itáliai görög tudóskörbe tartozó Laonikosz Khalkokondülész XV. századi írásait magyarul is megjelentette. Darkó Jenő bizantinológiai munkásságából kiemeljük, hogy igen fontos értékelő írást jelentetett meg a Görögországban hatalmas elismerést kivívó magyar írónak, Muráti Frigyesnek *Hunyadi János II. Mohamed felett aratott nádorfehérvári győzelme* címet viselő művéről. (1)

A XIX. századi Magyarország egyetemes jelentősége mutatkozik meg a cselekvő nemzeti érzés, a hazaszeretet és a filhellén műveltség értékvilága fényében! Ez hatotta át a felvilágosodástól kezdve a reformkor akadémiai világáig a nemzet legnagyobb hőseit!

Gróf Széchenyi István szívbeli hazaszeretete kapcsán érdemes az alábbi naplórészletét idézni: *„Én annyira ellágyulok, ha valami hazai dolgot látok, hogy egy hegedű vagy egy cimbalom, néha még egy duda is elegendő, hogy engem könnyekre fakasszon. Soha ne akarja senki egy nemzetnek a sajátosságait átfórnálni, vagy éppen megsemmisíteni: olyan ez, mint zománc a fogakon!”* (2) Széchenyit a „lélek mélységeiből fakadó s filozófiai magasságok felé szárnyaló” lelki világa a „komolyabb célok és mélyrehatóbb életelvek” felé vezette. (3) A „régóta érlelt és tervszerűen előké-

szített, komoly célok ragadták a fiatal Széchenyit a görög múzsák” szülőföldjére: az „1818/19. évi útjának tulajdonképpen célja és gerince a görögországi tanulmányút volt”. (4) A történelmi ismeretek elmélyítése céljából beszerzett *„minden hozzáférhető könyvet, ami a görög művelődésről s művészeti emlékekről”* szöveg. A XIX. század „elején a neohumanizmus és filhellénizmus varázsa tartotta lekötve Nyugat-Európa legműveltebb szellemeit”. *„A görög művészet utolérhetetlen szépségeinek az újra felfedezése s a görög életideálnak a filozófia és a szépirodalom fényszórói által újra mintaképként való előtérbe állítása egy új renaissance izgalmaival hozták mozgásba a kedélyeket.”* (5) Széchenyi *„meg akart tanulni görögül, eredetiben akarta olvasni a görög irodalom remekeit”* (többek között) abból a célból, hogy *„Homéroszt és Euripidést minden segítség nélkül meg tudja érteni és eredetiben élvezni”*. (6) Széchenyinek az volt a célja, hogy *„a görög lakossággal a saját nyelvükön tudjon érintkezni”*, és ebbéli tudását az teremtette meg, hogy az ókori görög szerzők műveit olvasta a görögországi útja alatt. (7) Igen fontos, hogy az úton szerzett élményei során már 1818-ban megérezte a görög *„nép lelkében végbemenő forrongást, a három év múlva tényleg megtörtént kirobbanás előszelét”*. *„Karácsony estéjén Athénba érkezik, hol alapos tanulmány tárgyává teszi a régi művészet fennmaradt nagyszerű emlékeit. Innen több kirándulás keretében megtekinti a chaironeiai, thermopyliai és marathoni csaták színterét s térdre borult a földön, hol egykor a szabadsághősök vívták titáni küzdelmüket a barbár túlerővel szemben.”* Ezt követően (többek között) az *„egész Arkadián végig ügetve Olympia völgyében, az Alpheus partján pihent meg rövid időre”*. (8) Görögország után Szicíliába utazott, ahol felkeresett minden olyan történelmi helyszínt, amely *„az ógörög mondákban, históriában és művészetben nevezetes szerepet”* játszott.

A görögországi útja során felkeresett történelmi „helyeken nem csupán a régi emlékeket látta meg, hanem figyelme kiterjedt a jelen lüktető életének minden mozzanatára s a természet szépségeire is”. (9) Igazi hatalmas *„lelki inspiráció”* volt számára ez az utazás, melyet *„a nagy történelmi emlékekben gazdag görög földdel”* és *„a görög művészet maradványaiból kiáradó, harmonikus görög*

szellemmel való közvetlen érintkezésből remélt és kapott”. Széchenyi lelke az út során felemelkedett „azokba a magas régiókba, hová a görög génusz a maga nagyszerű alkotásaival eljutott”; és ekként a nemzeti céljai megvalósításához is meglegelte „az eszközöket az erény és a tökéletesedés elérésére”. (10) Gróf Széchenyi István „ízig-vérig modern ember volt”, a hazáért és a nemzetért megvalósított életművében tetten érhetőek „a görög tanulmányainak és élményeinek” hatásai, hiszen a görögországi „útján szerzett tanulságai erős meggyőződéssé és szilárd életelvekké jegecesedtek ki a lelkében”. (11) Széchenyi „ethikáján rajta van a görög tanulmányok bélyege”, „a görög ethikai tanítómesterek tanaival az eredeti források alapján végzett állhatatos foglalkozás”, valamint az „úti élményei, a görög művészet és történelem emlékeivel való közvetlen érintkezés”; ami révén az életútján „arra törekedett, hogy a maga ethikáját, mely Athénban és Spártában, Marathon és Thermopylai mezein kapta a legelhatározóbb ösztönzéseket, tegye az egész magyar nemzet életelvévé és életcéljává”. (12) Széchenyi „vigyázva nemzeti sajátosságainkra” a „honfitársainból nem akart antik világbeli embereket faragni, hanem igazán művelt és modern magyarokat” kívánt a hazájának. (13) Az „örökéletű és örök harmóniát” megtestesítő „görög múzsát össze akarta forrasztani mind a saját, mind a nemzete lelkében a magyar múzsával egy erős és felbonthatatlan egységbe s ettől az egyesüléstől remélt nemzete számára örök életet”. E célkitűzésről Darkó Jenő a következőket fogalmazta meg 1928-ban: „...a legnagyobb magyartól nyújtott példaadás után a legjobb tudásunk és igyekezetünk szerint” valósulhat meg a görög értéktár „okos és tervszerű beoltása a magyar génuszba”, ami révén ténylegesen azt „mondhatjuk el magunkról, hogy valóban Széchenyi nyomdokain haladunk s az ő megértő, hű követői vagyunk!” (14)

2. Gróf Széchenyi István huszártisztnek adta át kardját Alexandrosz Ypszilantisz

Széchenyi huszártiszt életútja közismert a magyar történelmet ismerők körében, ám érdemes a „legnagyobb magyar” egyetemes

jelentőségét is felmutatni, ebben a tárgykörben a két évszázaddal ezelőtti görög kapcsolatok a leglényegesebbek. A legkülönlegesebb történelmi emlékek közé tartozik, hogy az 1821-ben megindított görög szabadságharc hős vezére, Alexandrosz Ypszilantisz a kardját még ebben az esztendőben Erdélyben gróf Széchenyi István huszártiszt kezébe adta! A XIX. századi filhellén magyar műveltség világában közismert volt Széchenyi görög kardja, ez a fegyver még egy bécsi tárlaton is kiállításra került. 1864. április 14-én „nyílt meg Bécsben azon mütárlat, melyet az ottani főrangú magyar hölgyek a hazai szükkölködők javára régi múkincsekből rendeztek”: e tárlat „fegyverterem” részében volt látható „Ypsilanti kardja és puskája, melyet Széchenyi István grófnak ajándékozott”. (1) A tágabb összefüggések jegyében utalok arra, hogy Európa számos országának haderejében szerveztek huszárezredet a magyar huszárság mintájára!

A görög Alexandrosz Ypszilantisz kapcsán azért fontos emlék ez, mert a korábbi évtizedben a cári haderőben ő maga is huszártisztként harcolt az európai hadszíntéren: 1812-ben huszártisztként küzdött a franciák ellen, majd 1813-ban a drezdai csatában. Katonai minősége elismeréseként tábornoki rangban egy orosz huszárezred parancsnoka is lett. E csatateri vitézség és a törökökkel szemben felmutatott görög szabadságeszmény alapján 1821-ben Alexandrosz Ypszilantisz a „keletrómai császárság visszaállításának eszméjével” kívánta a görögséget egybegyűjteni a szabadságukért vívott harc sikere érdekében: zászlajának színe „fehér, vörös kereszttel, rajta e felirattal: e jelben győzni fogsz”. (2) „1821 februárjában Ypszilantisz lasiba érkezett, és megkezdődött a felkelés.” (3) Rendkívül jelentős a fenti megállapítás Erdély filhellén magyar világa kapcsán, hiszen a Kárpátokon túli, szomszédos térségben tört ki a görög felkelés 1821-ben. Ypszilantisz magyar kapcsolatrendszere okán fontos, hogy e görög szabadsághős „Szent Seregében magyarok is harcoltak”. (4) Alexandrosz Ypszilantisz „megindította a fegyveres felkelést”, és a „katonái közé magyarokat is felvett”. (5) A városi kiváltságokkal bíró erdélyi Décse birtokos családjából származó reformá-

tus Décsey József hadnagy „Görögthonba” ment, ahol „Ypsilanti zászlaja alá esküszik”. 1821-től „ott küzdött Mihályi kapitány is hatvan emberével Tergovist környékén Ypsilanti táborában”. Az akkori csatákban „véres babérokat aratott Incze kapitány is Kantakuzene herceg seregében”: „ott is esett el Jassy-nál, június 17-én 1821-ben, miután a túlnyomó török sereg ellen végső elszántsággal védte magát”. (6) Az 1821. június 19-én sorra kerülő drágășani vereség után Ypszilantisz és görög serege az erdélyi Töröcsvári-szoroson menekült Magyarországra, Erdélybe. A filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatrendszer jegyében fontosak a következő adalékok. Gróf Széchenyi István 1821-ben az „erdélyi utazása alkalmával találkozott odamenekült fanariótákkal”. (7) 1821-ben „Dél-Erdélyben sok görög keresett menedéket”. „Az akkor Brassóban tartózkodó Széchenyi István 15 ezer főre becsülte a számukat.” E menekült görög családok között ott találjuk a következőket: „Kantakuzeno, Marko, Ghika, Szutzosz”. „Széchenyi Kantakuzenoval hosszadalmasan elbeszélgetett a politikai helyzetről”: ekkor e görög szabadsághős „kijelentette, hogy inkább meghal, semhogy a törökök által megszállt hazájába visszamenjen”. (8) Az, hogy 1821-ben Alexandrosz Ypszilantisz a kardját és puskáját gróf Széchenyi István huszártisztnek adta át, azért jelentős, mert így e görög szabadságharcos fegyverek nem kerülhettek azon Habsburg-hatalom birtokába, melynek katonái Munkács várbörtönébe vitték Ypszilantisz. Amikor Széchenyi 1818 novemberétől 1819 februárjáig nagy utazást tett Görögországban, együttértett a török iga alól szabadulni kívánó görögséggel; és ez érzelmi alapot adhatott a magyarországi görög kereskedőkkel való együttműködésére a reformkori tervei megvalósítása-kor is! „Széchenyi a szabadságharc előestéjén járt Hellász földjén, elkeseredetten szemlélte a törökök basáskodását és a görög nép elnyomását, egyben csodálattal adózott a görög történelem, mitológia és művészet előtt. Megfordult Patraszban, Khioszban és Misszolonghiban, számos olyan helyen, amelyeknek nevét a görög szabadságharc nyolc esztendeje alatt gyakorta visszhangozta az európai sajtó, látta az Olimposzt és az Akropoliszt. Éppúgy, mint az elnyomástól sújtott görög népbe, Széchenyibe is erőt

és öntudatot öntött a nagyszerű Athén és Spárta, Akhilleusz és Themisztoklész sírja, Nagy Sándor emléke, a hősi thermopülei és a győztes marathóni csatátér látványa.” A „görög szabadságharc hosszú és véres története, drámai jelenetei ismételtelen felkavarták” Széchenyit is. Széchenyi a naplójában írt „Ipszilantiról, aki maga is Erdély földjére menekült”. A „görög függetlenség elnyerésekor Széchenyi együtt örült Hellasz népével és a rokonszenvező európai közvéleménnyel”. (9) Az 1821-ben megindított görög szabadságharc filhellén értékvilága magyar nemzetünk örökség-tárának kimagasló értéke! A magyar filhellén értéktár egyik kiváló példája a következő emlék is 1931 májusából. „Leleplezték Athénben a görög szabadságharcban elesett magyar önkéntesek hősi emlékművét. [...] A Görögország függetlenségi harcaiban 1821—29-ben elesett magyar önkéntesek emlékére a Görög—Magyar Kulturális Liga emlékművet emelt, melyet most leplezlek le Athénben. Az emlékmű leplezése fényes keretek között folyt le. A görög kormány hadügyminiszterével képviseltette magát. [...] Az ünnepi díszbeszédet Mercuris polgármester mondta. »Európa szívében virágzik egy szabadságszerető, nemes, életerős nemzet, melynek nincsen párja az egész világon. Derék, büszke magyarok a szabadság mesterei!« S tovább pedig meleg szavakban emlékezett meg az önzetlen magyar hősokról, kik vérüket ontották a görög szabadságért.” Ezen „emlékmű most az athéni Zappeion-kertet díszíti s örök emléke marad az önfeláldozó philhellén magyar testvéreinknek, mely nemcsak szimbólum, de a szoros kapcsolat és mindig önzetlen igaz magyar barátság záloga”. (10) A filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatrendszer körében Ypszilantisz kardátadása (a görögül is tudó) Széchenyinek a szabadságeszmény és a sorsközösség örök értéktárára mutat rá: ez jelképes üzenetként is felfogható, hiszen a magyar bizantinológia megszületésére az 1821-ben megindított görög szabadságharc utáni évtizedekben került sor. A nemzeti műveltség valójában az értékeltű szabadság egyik legfontosabb alapja! Gróf Széchenyi István egyetemes jelentőségét fontos azért is felmutatni, mivel pár éve görög és magyar nyelvű feliratokkal is ékesített emlékműve van Görögországban, ez a következőket rögzítette

csupa nagybetűvel: „A LEGNAGYOBB MAGYAR GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKÉRE, AKI 1818-1819 TELÉN CHALKIDÁBA LÁTOGATOTT, S LEHETŐVÉ TETTE HÁROM E VÁRBAN RABOSKODÓ GÖRÖG FOGOLY KISZABADULÁSÁT.” E körben említem meg, hogy igen fontos művészeti örökség a pesti görög Sterio Károly (1821–1862) festőművész azon alkotása, melyen gróf Széchenyi István látható lóháton (a háttérben az épülő Lánchíddal).

Zárógondolatként idézzük a magyar bizantinológia nemzetközi jelentőségű tudósát, a székely Darkó Jenő (1880–1940) akadémikust, aki arról írt 1928-ban, hogy a XIX. században szellemi áldás fakadt „a magyar hazára azokból az inspirációkból, melyek a görög szellemből kiindulva Széchenyi közvetítésével érték a nemzetet. [...] Ha azt óhajtjuk, hogy ez a hatás gyakorta megismétlődjék s újra meg újra támadjanak Széchenyi Istvánjai, akkor tegyük minden módon szabaddá gyermekeink előtt az utat a görög művelődés örökszép alkotásai felé, hogy ők is meríthessenek ebből a kipróbált forrásból törhetetlen idealizmust, önzetlen hazaszeretetet és az élet minden vonatkozásában harmóniára törekvő gyakorlati életbölcsséget.” (11) Ezen üzenet jegyében tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy a XXI. századi magyar nemzedékeinknek is legyenek Széchenyi Istvánjai a nemzeti műveltségünk és alkotó tetterőnk hazafiságot felmutató értékvilágában!

IV. Magyar hősiesség Görögországban, az 1822-es pétai csatában

Két évszázaddal ezelőtt élt magyar hőseink értékvilágának nemzetközi híre kapcsán fontos esemény zajlott 2021 júniusában, amikor a görögországi Péta csataterének emlékhelyén egy kétnyelvű emlékoszlop került felavatásra: az 1822-ben itt hatalmas küzdelemben vitézül harcoló szabadsághősök méltó emlékeztére. 2022-ben leginkább arra fontos ráirányítani a figyelmet, hogy 200 évvel ezelőtt zajlott a pétai csata, ahol görögök és magyarok (számos más nemzetbeli filhellén katonával egyetemben) együtt vették föl a küzdelmet

a török haderővel szemben a nemzeti függetlenség érdekében! Dr. Szabó Kálmán a következőket rögzítette 1987-ben: amikor „1821-ben, a görög nép fegyveres felszabadító harcot indít”, akkor a „Habsburg-császárság hivatalosan e harcban a szultán oldalára áll, a szigorú cenzúrája megtilt minden görögbarát megnyilvánulást”. „Több magyar önkéntes vesz részt a görög szabadságharcban, a hősi halottak közül néhánynak nevét is ismerjük, mint Dessewffy Károly kapitányt, aki a pétai csatában esett el. A pétai csata egyik magyar túlélőjének visszaemlékezését közli 1835-ben a *Regélő*.” (1) E csata előzménye, hogy a görög szulióták 1822 májusában és júniusában legyőzték Khourshid pasa haderejét, ennek eredményeként csatlakoztak Alexandrosz Mavrokordatosz herceghez, aki egy görög se reggel partra szállt Misszolonghinál. A görög vezérek, Alexandrosz Mavrokordatosz és Markosz Botszarisz által irányított küzdelem megkezdése előtt két hegygerincen (Péta falutól nyugatra és keletre) sorakoztak fel a katonák: a jobbra lévő magasabb hegygerincen Gogosz Bakolasz, közepén Varnakiotisz és Vlachopoulosz kapitányok, a bal oldalon pedig Markosz Botszarisz csapatai. Az órákon át zajló hősies csata kimenetelel végül az döntötte el, hogy Gogosz Bakolasz és két társa árulást követett el. E szörnyű vereséget jelentő vereség keresztény vértanúi között nagy számban voltak görögök, más nemzetbeli filhellén harcosok, valamint magyarok is. Alexandrosz Mavrokordatosz és Markosz Botszarisz Misszolonghiba menekültek. A görög szabadságharc ezt követően leginkább a peloponnészi katonák parancsnokainak irányítása alatt állt, akik közül Theodorosz Kolokotronisz nemzetközi hírnévre tett szert. Különleges művelődéstörténeti örökséget jelent, hogy az 1822. évi pétai küzdelem hőseiről a *Regélő* a *Töredékek egy philhellén-zászlóalj történetéből* (Az utolsó görög háborúból) címet viselő cikksorozatában 1835-ben a „pétai csata egyik magyar túlélőjének visszaemlékezését” ismertette a csata részleteiről. Ebben a következők olvashatók 1822 júniusáról: „Komboti mellett táboroztunk, s csak hamar ránk ütének a legbátrabb vitézek ellenségei [...] A nap forró heve, melynek táborozásunk helyén ki valánk téve, arra kényszerített, hogy sátorokat verjünk. Készítettünk is olyanokat pla-

tán ágakból, száraz fából és rőzsékből, s pedig azon árkok fölé raktuk, melyek a szőlőhegyeken voltak, hogy ezen mélységeket hasznunkra fordítsuk. Ezen sátorkunyhókból álló tábor nem sokára valamely gyarmathoz, vagy kis faluhoz hasonlított, melynek tekintete éppen nem volt kellemetlen. Közepén nagy rétság terült el, melyen lovaink bőségesebb legelőt találtak, mintsem mi az egész környékben lelhattunk.” (2) Június 24-én egy „rekkenő nap estjén az egész égi boltozat setétségbe borult”. „Ennek előzője egy közelgető fergeteg vala, melyet süvöltés, zúgás, bömbölés hirdetett, mely az egy órányira levő tenger felől tódult felénk. [...] A következő hajnal felségesen hasadt, s lángtekintetet vete a borzasztó pusztulásra. [...] Lovaink elrémülve karikába állottak, s fejőket egymás mellé dugák.” (3) „Missolunghi öble mellett tanyáztunk, s Anatóliko előttünk terült el. Ezen látvány életet önte tagjainkba; kettőztetik erőnket, s már délutáni négy órakor azon kúthoz értünk, mely egyenesen Anatóliko ellenében van. Ezen felséges forrásból enyhítettük szomjunkat. Az egész vidék tömve volt szarvas marhával, holott Missolunghiból s Kombotiból hozott minden hírek szerint úgy hallottuk, hogy a táborunk s város közt fekvő környék egészen kirabolgatott, s minden élelemből kifosztatott. Anatólikóba értünk.” (4) Az 1822-es pétai csata vérzivataros leírása 1835-ben igen érzékletesen mutatja be azt a csatateri valóságot, melyben a vitézi helytállás alapvetést jelentett! Igen „rémítő volt” a „törökök közt” a szabadságharcosok által „eszközöltt vérontás, de azért ezek még se hagytak fel a viaskodással, sőt inkább azon hegy ostromához kezdettek, melyen ágyúink állának”. A török haderő támadása során végül „az ágyúk is elvesztek”, ezt követően pedig „a faluban levő philhellének is nagyobb erővel támadtattak meg, s annak elhagyására kénytelenítették”. „Csupán 70 emberből álló csapatjuk a szirthegy csúcsára vonta magát. [...] Ellenségtől látván magokat minden oldalról körül kerítve, újra neki kezdőnek a kétségbeesett viadalnak. Minden egyes vitéznek egész csoporttal kellett viaskodnia. Egy sem esék el a mieink közül, ki magát önkezeivel ölt ellenség tetemei alá nem temette volna. A mieinknek bajonettjaik rémítőleg dühösködtek, s a vérző törököknek jajgatásaik irtózatossá voltak. Csatahelyünk, melyet már vérözön iszapolt be,

mind inkább keskenyedett és szorosabb lett, s a hegyre ismét újabb török csapatok tódultak fel.” A „philhellének maradékát” látva a vezérek „néhány lelkesítő szókat monda hozzájuk”. „Valamennyien »győzedelmet vagy halált!« kiáltánk utánuk.” Az egyik vezérüket golyótalálat érte, aki a „lováról ezen ismételt szózáttal fordult le”: „Philhellének, győzelem vagy halál! [...] Nem sokára hozzá rohantak a törökök, s fejét levágták.” (5) „Ez alatt rettenthetlenül s fáradhatlanul védelmezek magukat a hegytetőn még csak negyvenen maradt philhellének. Végre észrevették, hogy a hegylejtőn levő egy igen meredek és kősziklás helyet a törökök el nem állottak; ezt tehát használni akarák, hogy a már hátráló ezreddel még mindig reménylett egyesülésre szert tehessenek. Ez okból két-két legény lefeszített bajonettel indult az őket legközelebb bekerítő csapat ellen. Az Albániaiak ezen újabb megtámadáson oly zavarba jöttek, hogy soraikat megnyitván, minket keresztül bocsátottak. Eleinte senki se mert feltartóztatni. Csak akkor kezdtek mindkét oldalról reánk tüzelni, miután néhány száz lépésnyire utat törénk magunknak. Valódi golyózápor közt folytattuk buzgón menetünket, s majd minden lépésnél egy társat vesztenk el. Így értünk végre egy domb tövéhez, mely görög katonákkal volt megrakva. [...] Még egy erdőn kellett keresztül törnünk, s a már csak 25 emberre olvadt seregecskénk erre is szánta magát. [...] Egy hegyre kellet felmászunk, hogy végre az ellenségnek minket még mindig elérő tüzelését kikerüljük. [...] El lévén lankadva, kénytelenek valánk megállapodni, hogy az irtózatossá küzdésnek heves erőlködéseiből megpihenjünk. Állópontunk oly hely vala, honnan a csatamezőt, atyánkfiai sírját, s a körül fekvő vidéket láthatuk.” (6) A csatából megmenekülve „a hegyeken keresztül fáradtságos utunkat folytattuk volna, Maurokordato táborába értünk”. „18 emberből, seregünk egész maradékából, álló frontban léptettünk el a fővezér előtt”, aki „egy szót se volt képes szólni; forró könnyek gördültek le arcain; köröskörül halálos csendesség uralkodók, valamint a lelkek országában”. A csatában „mindent elvesztünk, csak becsületünket nem”. „A tábor még két napig várakozók Languada mellett, hogy a talán még előjövendő elszéledteket bevárja. De csak kevesen jöttek vissza. Ekkor kezdődött

a közhátrálás. [...] A kis csapatocska közepén vitetett ama zászló rúdja, mellyen Korintheból kimenetelünk alkalmával vígan lobogott a fehér keresztel díszlő kék zászló, de most e helyett fekete fátyol lebegett a föld felé.” (7) Az 1821-ben megindított görög szabadságharc iránti rokonszenv évtizedeken átívelő módon meghatározta a kapcsolatok minőségét, amire jó példákat mutatnak föl a hivatkozott összegzések a pétai csatáról és a magyar lovascsapat vitézségéről.

Nemzeti művelődéstörténetünk számára 250 évvel ezelőtt a Magyar Nemesi Testőrség lefektette a magyar szellemi honvédelem alapjait a hőseinket tisztelő hazafiság és filhellén műveltség egyetemes jelentősége jegyében. Vérszerződésünk 12 évszázaddal ezelőtt hatalmas jelentőségű kapcsként ko-

vácsolta egybe a korabeli magyarság államszervezői és hadművészeti erejét. Az 1772–1825 közötti nemzeti felvilágosodás értékvilágában született meg a Himnusz, amely a magyarság számára olyan érzelmi örökséget jelent két évszázad óta, amely a határokon átívelő összetartozásunk jelképévé is vált. A szellemi honvédelem világában Kölcsey Ferenc 1823-ban megszületett műve nemzeti imádsággá magasztosult, amelyben az Istenben hívő nemzeti önérzet öltött testet. Fontos rámutatni ennek történelmi jelentőségére a jövő esztendőben, hiszen a magyarság számára a nemzeti összetartozás örökké érvényes üzenetét fejezi ki a Himnusz 200. évfordulójának a megünneplése 2023-ban!

Források: I. A Magyar Nemesi Testőrség művelődéstörténeti jelentősége (1) Dr. Horváth Endre igazgató: Előljáróba. In: Bessenyei György Társasága – Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerkeszti Vajthó László. LIII. szám. Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Horváth Endre. Pápa, 1941. 3. o.; a továbbiakban: idézet mű: i. m.; (2) i. m. 19., 50. o.; (3) Köpeczi Béla: Hunyadi János származása a XVIII. század végének és a XIX. század elejének magyar és román történeti és szépirodalmában. In: Literatura. 1981. 1–2. szám. 82., 85. o.; (4) i. m. 56. o.; (5) Losonczy Zoltán: A csodálatos Muráti ezredes újjáéledése. A hetvennégy éves író, akit most fedezlek fel a szegedi fekete földeken s regényét öt nyelven adják ki. In: Budapesti Hírlap. 50. évfolyam. 169. szám. 1930. július 27. 13., 14. o.; **II. Hunyadi-tisztelet a nemzeti felvilágosodás korában** (1) Honvédelmi Közlöny. CXLVIII. évfolyam. 9. szám. 2021. szeptember 7. 1048. o.; (2) Hunyadi János eredete. Olvasta az Académiában, május 24. 1851. G. Teleki József m. acad. elnök. Töredék a szerzőnek Hunyadiak Magyarországon című nagyobb munkájából. Pest, 1851. 2. o.; (3) Ponori Thewrewk József közlése Kazinczy Ferenc írása kapcsán. Kazinczy Ferenc: Megcáfólasa azon bitang hírnek, hogy Hunyadi János Magyar-Országai Kormányzó és Erdélyi Vajda vad ölelésből eredett. Kazinczynak Gróf Dezsőffy Józsefhez írt Erdélyi Levelei közül. Dédács, Aug. 14-dik 1816. In: Ponori Thewrewk József: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tóthországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. 37. o.; (4) Kazinczy Ferenc: Megcáfólasa azon bitang hírnek, hogy Hunyadi János Magyar-Országai Kormányzó és Erdélyi Vajda vad ölelésből eredett. Kazinczynak Gróf Dezsőffy Józsefhez írt Erdélyi Levelei közül. Dédács, Aug. 14-dik 1816. In: Ponori Thewrewk József: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tóthországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. 31–32. o.;

(5) Ponori Thewrewk József Magyarországon és Erdélyben mind a két Törvényszék Ügyeinek hites Ügyésze: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tóthországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. VIII. o.; (6) Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Mircse–Osvaldt. IX. kötet. Bp., 1903.; (7) Csiky János: Népzenei följegyzések a XVI. századból. In: Ethnographia. 1904. 118–131. o. In: Fancsal János: Magyarórmény zenei brevárium. Budaörs, 2003. 78. o.; **III. Gróf Széchenyi István értékvilága a nemzeti felvilágosodás idején. 1. Széchenyi filhellén műveltsége.** (1) Darkó Jenő: Muráti Frigyes: Hunyadi János II. Mohamed felett aratott nándorfehérvári győzelme. 1927. In: Századok. 61. évfolyam. 1927. 9–10. szám. 416–417. o.; (2) Darkó Jenő: Gróf Széchenyi István görög tanulmányai. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1928. decemberi számából. A Debreceni Tisza István Tudományegyetem 1928. szeptember 22-iki közgyűlésén bemutatott rektori székfoglaló értekezés. Debrecen, 1928. 3. o.; Vizsota: Gróf Széchenyi István naplói. Bp., 1926. II. 54. o.; (3) i. m. 5. o.; (4) i. m. 6. o.; (5) i. m. 7. o.; (6) i. m. 8. o.; (7) i. m. 9. o.; (8) i. m. 11. o.; (9) i. m. 12. o.; (10) i. m. 13. o.; (11) i. m. 15. o.; (12) i. m. 17. o.; (13) i. m. 19. o.; (14) i. m. 20. o.; **2. Gróf Széchenyi István huszártisztnek adta át kardját Alexandrosz Ypsilantisz.** (1) A főrangú magyar hölgyek tárlata Bécsben. In: Vasárnapi Ujság. 14. évfolyam. 1864. április 24. 17. szám. 159. o.; (2) Novák József: A görög szabadságharc és Ypsilanti Sándor (1820–21). Bp., 1912. 13., 17., 29. o.; (3) Dr. Athanasiou Christoforos: Az újkori Görögország története. Bp., 2006. 28. o.; (4) Caruha Vangelio: Magyarországi görögök. Körtánc Füzetek. Készült a Magyarországi Görög Önkormányzat közreműködésével. Az összeállítást készítette Caruha Vangelio. Lektorálta Nagyné Szabó Antigóné. Bp., 1998. 11. o.; (5) Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. In: Századok. 1973. 1. szám. 109. o.; (6) Nagy Iván: Magyarország családai címekkel és nemzékrendi táblákkal. III. kötet. Pest, 1858. 264., 268.

o.; Vasárnapi Újság. 1897. 84. 17. szám. 270. o.; (7) Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. In: Századok. 1973. 1. szám. 113. o.; (8) Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. In: Századok. 1973. 1. szám. 109. o.; (9) Csetri Elek: Széchenyi István szabadságfelfogása. In: Egyed Ákos – Csetri Elek – Péter György – Somai József: Széchenyi és Erdély. Kolozsvár, 2002. 65., 66., 67. o.; (10) E. J.: Leleplezték Athénben a görög szabadságharcban elesett magyar önkéntesek hősi emlékművét. In: Magyarország. XII. évfolyam. 1931. május 14. 108. szám. 3. o.; (11) Darkó Jenő: Gróf Széchenyi István görög tanulmányai. Különnyomat a Budapesti Szemle 1928. decemberi számából. A Debreceni Tisza István Tudományegyetem 1928. szeptem-

ber 22-iki közgyűlésén bemutatott rektori székfoglaló értekezés. Debrecen, 1928. 21. o.; **IV. Magyar hősiesség Görögországban, az 1822-es pétai csatában.** (1) Dr. Szabó Kálmán: Görögök és magyarok a történelem országútján. In: Ellinismos. 1987. 34. o.; (2) Történet és elbeszélés. Töredékek egy philhellén-zászlóalj történetéből. (Az utolsó görög háborúból) 1. A fergeteg. In: Regélő. 62. szám. 1835. augusztus 2. 489. o. (a továbbiakban: i. m.); (3) i. m. 490. o.; (4) i. m. 491. o.; (5) Történet és elbeszélés. Töredékek egy philhellén-zászlóalj történetéből. (Az utolsó görög háborúból) Végzet. In: Regélő. 64. szám. 1835. augusztus 9. 505. o. (a továbbiakban: id. m.); (6) id. m. 506. o.; (7) id. m. 507. o.

Bessenyei György domborműve
a szegedi Dóm tér árkádjai alatt